

Kunst: waarheid of dromen?

In de filmzaaltjes van het voormalige Nijmeegse bioscoopcentrum Cinemariënborg stonden twee citaten op de wand, allebei uitspraken van Fellini:

Jacques de Vroomen

‘Film is de waarheid, vierentwintig keer per seconde.’

en:

‘Film is de vormgeving van onze dromen.’

Ik heb bij een bezoek aan dat oude filmhuis vaak zitten mijmeren over deze twee uitspraken. Ze intrigeerden me omdat ze zo tegenstrijdig waren. Of zijn ze met elkaar te verzoenen? De eerste van de twee gaat over de filmcamera. Een meedogenloze cycloop, die gevoelloos registreert wat voor zijn oog komt. Een camera is immers nietsontziend. De werkelijkheid of waarheid wordt, ook als ze gruwelijk is, zonder opsmuk of verfraaiing vierentwintig keer per seconde gefotografeerd.

De tweede uitspraak maakt duidelijk dat films niet alleen het product van een camera zijn. Er is een mens die de camera bedient, een mens die keuzes kan maken. Er zijn verder een scenarioschrijver, een regisseur, technici, acteurs en actrices. Kortom: een uitgebreide cast, die ervoor kan zorgen dat de kijker in de bioscoop straks vooral geen werkelijkheid te zien krijgt.

Wat voor de film geldt, geldt voor de kunst in het algemeen. De relatie met de werkelijkheid is behoorlijk ingewikkeld. Als in 1830 in de Brusselse opera *La Muette de Portici* wordt opgevoerd, stroomt na afloop het publiek de straat op en schreeuwt het luidkeels: ‘à bas les Hollandais, weg met de Hollanders’. De Belgische opstand was geboren. Een opera-uitvoering had gewerkt als lont in het kruitvat. Hoe zat het in dit geval nu met droom en werkelijkheid? Het operaverhaal is een sentimentele draak, heel onwerkelijk. Maar het nationalistische grondaccord in dat verhaal werd met grote instemming herkend door het publiek. Het meest werkelijk was de dagelijks ervaren Hollandse repressie. Al zullen de noorderburen daar weer heel anders over gedacht hebben. En als het publiek de straat oploopt met de leuze ‘à bas les Hollandais’? Dan wordt er een droom onder woorden gebracht. Een droom, dat leert de geschiedenis, die werkelijkheid zou worden.

Hoe zit dat met de verbinding van *werkelijkheid* en *droom* in de kunst? Heel in het algemeen kunnen we opmerken dat die verbinding een gevolg is van het feit dat mensen beschikken over *verbeelding*. Wij mensen leven niet alleen hier en nu, maar evenzeer in het verleden en in de toekomst, in het rijk der verbeelding. Als we de wereld van de kunst betreden, betreden we dan het rijk der verbeelding? Nee, zo kort door de bocht mogen we het niet formuleren. Bij kunst wordt de werkelijkheid gespiegeld én vervormd. Dat geldt voor hoge en voor ‘lage’ kunst. Neem bijvoorbeeld boeketreeksboekjes. In vrijwel ieder deeltje uit deze reeks komt op het einde van het verhaal als deus ex machina plotseling een prins op een wit paard om de hoek gereden. Toch zijn die boekjes wel degelijk verbonden met de dagelijkse werkelijkheid van de kopers. Als er voor jouw raam immers de hele dag prinses op witte paarden elkaar staan te verdringen, zou er geen reden zijn een boeketreeksboekje te gaan lezen.

column ● column • column • column • column • columr

Shakespeare schreef zesendertig toneelstukken. Zijn laatste stuk was *De Storm*. Tegen het einde van dat stuk zegt Prospero, de magiër: 'Wij zijn de stof waarvan men dromen maakt en ons korte leven wordt afgerond met een slaap.' Een testamentaire uitspraak die de moeite waard is om even bij stil te staan. Theater is uitgevonden door de mensheid omdat het op adequate wijze vorm kon geven aan onze dromen. Heel belangrijk is ook het tweede deel van dit citaat: 'ons korte leven wordt afgerond met een slaap'. Als de mens het alleen met de werkelijkheid zou moeten doen, zou het onverdraaglijk voor ons zijn dat wij maar zo vreselijk kort mogen leven. De bittere werkelijkheid van het o zo korte menselijke bestaan kunnen wij uiteindelijk accepteren omdat er bovenop dat leven dromen zijn. Het theater als vehikel van onze dromen. Die dromen staan niet buiten het leven. Ze zijn erop geënt. Ze zijn een fundamenteel gegeven binnen de *condition humaine*. En daarom zijn die twee citaten uit die oude Cinemariëburgzaaltjes geen tegenstelling. Ook geen twee zijden van één medaille. Dat suggereert tezeer dat het om tegendelen zou gaan. De alpha en de omega van de kunst en van de mensen die er altijd weer toe verleid zullen worden.